

VALDAS SELENIS

Nepriklausomybės Akto signataras

Jonas Smilgevičius

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Vilnius

Finansavimą knygos leidybai skyrė

Lietuvos
mokslo
taryba

Lietuvos mokslo taryba (LMTLT),
sutarties Nr. [S-LIP-19-80]

Knygos leidimą parėmė
Vasario 16-osios fondas

Recenzentai:

dr. Dangiras Mačiulis

(Lietuvos istorijos institutas)

doc. dr. Romualdas Juzefovičius

(Lietuvos kultūros tyrimų institutas)

Redaktorė

Marytė Slušinskaitė

Vertėja

Aušra Simanavičiūtė

Serijos dailininkas

Arūnas Prelgauskas

Maketuotoja

Virginija Lapušauskienė

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2019

© Valdas Selenis, 2019

ISSN 1648-2859

ISBN 978-609-478-034-9

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Įvadas

Visiems žinoma, kad 1918 metų vasario 16 dieną Lietuvos Tarybos nutarimą dėl Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo pasirašė dvidešimt jos narių. Ne vien dėl šio fakto, bet ir dėl įvairiapusės veiklos nacionalinio atgimimo baruose labiausiai žinomi yra signatarai Jonas Basanavičius, Antanas Smetona, Jonas Vileišis ir Mykolas Biržiška. Be to, jie yra žinomi kaip „plunksnos darbininkai“, – kaip ir Petras Klimas, Pranas Dovydaitis, Jurgis Šaulys ir kai kurie kiti. Tačiau ne visi žmonės yra talentingi rašytojai ar mokslininkai; kiti turi ne mažiau, o kartais net labiau visuomenei naudingą „verslo gyslelę“. Tokie buvo signatarai Jonas Vailokaitis ir Jonas Smilgevičius. Lietuvos valstybės ūkio pažanga be šių pragmatiškų žmonių sunkiai įsivaizduojama.

Signataro Jono Smilgevičiaus biografija iki šiol nebuvo sulaukusi istorikų dėmesio. Pirmasis jo biografijos faktus visuomenei pristatė Aleksandras Merkelis 1938 metais *Lietuvos Aide* paskelbtame straipsnyje, pagal kurį parengtas straipsnis ir 1963 metais Bostone išleistoje *Lietuvių enciklopedijoje*¹. Jis ne tik tapo pagrindu daugeliui signataro biografinių apžvalgų, bet kartu įvedė į apyvertą reikšmingą ir nuolat kartojamą netikslumą, jog signataras Jonas Smilgevičius esąs ekonomistas, baigęs studijas Berlyno universitete. Šis teiginys nėra teisingas, nes signataras įgijo kitą specialybę ir kitoje *Alma mater*. Klaidingą teiginį kartoja ir nedidelis straipsnelis 1976 metais anglų kalba išleistoje lietuvių išėivių enciklopedijoje *Encyclopedia Lituanica*², ir nedidelė biograma atkurtos nepriklausomos Lietuvos Respublikos gyvavimo pradžioje Žemaičių kultūros draugijos laikraščio *A mon sakaa?* parengtame leidinyje *Žemaitija: įvykiai, žmonės, likimai*³. Naujausiose publikacijose taip pat pasitaiko netikslumų. Antai, *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje*⁴ Jonas

¹ Smilgevičius Jonas, *Lietuvių enciklopedija* t. 28. Boston, 1963, p. 182.

² Smilgevičius Jonas, *Encyclopedia Lituanica* vol. V. Boston, Massachusetts, 1976, p. 236.

³ Smilgevičius Jonas, *Žemaitija. Įvykiai, žmonės, likimai* (sudarė Arvydas Gelžinis). Klaipėda, 1992, p. 42.

⁴ Smilgevičius Jonas, *Visuotinė lietuvių enciklopedija* t. XXII. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 143.

Smilgevičius supainiotas su pusbroliu hidrotechniku, ir jam priskirtas hidroelektrinių ant Nemuno, Neries ir mažesniųjų upių inicijavimas⁵.

2018-aisiais, pažymint Lietuvos atkūrimo 100-metį, pasirodė daugiau publikacijų apie signatarus. Informatyvų tekstą apie Joną Smilgevičių specialiaame žinių portalo *15 min.* multimedijos projekte apie Vasario 16-osios akto signatarus paskelbė Ugnius Antanavičius. Žurnalistas pakalbino Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenantį signataro anūką Algį Žolyną, Lietuvoje gyvenantį pusbrolio proanūkį Kazimierą Smilgevičių⁶ ir anūką Vitalį Petrušį – vienintelį gyvą giminaitį, kuris iki 1942 metų yra bendravęs su seneliu signataru⁷. Mindaugas Tamošiūnas straipsnį-biografinę apžvalgą užbaigė konstatavimu, jog signataras buvo veiksmo žmogus, netapęs žymiu publicistu⁸. Du straipsnius apie signatarą paskelbė istorikas Algirdas Grigaravičius⁹. Pirmajame paaiškino, kad rašyti nelengva, nes signataro būta realisto ir praktiko, veiksmo, o ne rašto žmogaus, todėl rašytinio palikimo bibliotekose yra itin mažai, o *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje*, kaip jau minėta, jis supainiotas su pusbroliu hidrotechniku.

Galima pridurti, kad panašių supainiojimų yra ir daugiau. Pavyzdžiui, enciklopediniame žinyne *Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864–1904* rašoma, jog Jonas Smilgevičius yra agronomas, visuomenės veikėjas ir knygnešių rėmėjas, kuriam – kaip spaudos draudimo metu pasidarbavusiam asmeniui – nuo 1935 metų lapkričio 1 dienos paskirta pensija¹⁰. Būtina atkreipti dėmesį, jog minėtą pensiją gavęs knygnešys Jonas Smilgevičius buvo kitas asmuo¹¹.

---

⁵ Už hidroelektrinių stočių statybą Lietuvoje energingai kovojęs pusbrolis inžinierius elektrotechnikas Jonas Smilgevičius (1894–1984) inžinieriaus laipsnį įgijo Vokietijoje. Būdamas Kauno miesto tarybos nariu siūlė statyti jėgaines aukščiau Prienų, ties Pažaisliu, Jurbarku; S. Bilys. Jonas Smilgevičius. Prieiga internete: http://www.vikis.lt/energetika.vikis.lt/mediawiki/1.25.1/index.php/Jonas_Smilgevi%C4%8Dius > žiūrėta: 2019-01-02.

⁶ Jonas Smilgevičius. Prieiga internete: < <https://www.15min.lt/media/timeline/signataras-smilgevicius> > žiūrėta: 2018-05-03.

⁷ U. Antanavičius. Signataro J. Smilgevičiaus anūkas: senelis net baisiausiai karo metais tikėjo, kad Lietuva išgyvens. Prieiga internete: < <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/signataro-j-smilgeviciaus-anukas-senelis-net-baisiausiai-karo-metais-tikejo-kad-lietuva-isgyvens-56-926988> > žiūrėta: 2018-05-03.

⁸ M. Tamošiūnas. Signataras Jonas Smilgevičius nepasidavė spaudimui esą lietuviai be stipraus kaimyno „pagalbos“ neišgyvens. Prieiga internete: < <https://www.delfi.lt/multimedija/lt1918/signataras-jonas-smilgevicius-nepasidave-spaudimui-esa-lietuviai-be-stipraus-kaimyno-pagalbos-neisgyvens.d?id=77150555> > žiūrėta: 2018-05-03.

⁹ A. Grigaravičius. Kitoks signataras, *Verslo žinios*, 2018-04-28. Prieiga internete: < <https://www.vz.lt/laisvalaikis/akiraciai/2018/04/28/jonas-smilgevicius-kitoks-signataras> > žiūrėta: 2018-05-03; A. Grigaravičius, Signataras J. Smilgevičius – pažangiausias tarpukario ūkininkas, *Verslo žinios*. Prieiga internete: < <https://www.vz.lt/laisvalaikis/akiraciai/2018/11/01/signataras-j-smilgevicius-pazangiausias-tarpukario-ukininkas> > žiūrėta: 2019-01-02.

¹⁰ B. Kaluškevičius, K. Misius. *Lietuvos knygnešiai ir daraktoriai 1864–1904*. Vilnius: Diemedžio leidykla, 2004, p. 430.

¹¹ Signataro antros eilės pusbrolis knygnešys Jonas Smilgevičius gimė ūkininkų Klemenso ir Onos Smilgių-Smilgevičių šeimoje Telšių apskrities Plungės valsčiaus Surblių kaime. Nepriklausomoje Lietuvoje mokytojavo Valkininkuose, Naniškiuose ir Videikiuose. Teikdamas Prašymą knygnešio pensijai išsamiam gyvenimo aprašyme

Kaip matyti, enciklopediniuose leidiniuose signataras painiojamas net su dviem savo giminaičiais ir kraštiečiais.

Šioje knygoje mėginama ištaisyti spaudoje pasitaikančias signataro biografijos klaidas ir papildyti ją naujais faktais. Rašant pasitelkiami įvairaus pobūdžio šaltiniai: Lietuvos valstybės centriniam ir Kauno regioniniam valstybės archyvuose saugomi įvairių lietuvių visuomeninių ir politinių organizacijų, verslo įmonių ir įstaigų posėdžių protokolai, negausi signataro korespondencija Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, studijų dokumentai Berlyno universiteto archyve, laišakai iš Amerikos lietuvių kultūros archyvo ir vadinamoji egodokumentika – žurnalisto Mindaugo Kluso ir istorikės muziejininkės Vilmos Bukaitės surinkti giminaičių prisiminimai. Skurdi egodokumentika – mažai laiškų, nėra išlikusių autobiografijos, dienoraščio ar atsiminimų – apsunkena signataro biografijos studijavimą. Jis pats rašė mažai: tik 1894 ir 1895 metais lietuvių spaudoje pasirodė keletas straipsnelių ir ūkinių patarimų knygelių. Čia vertėtų pažymėti, kad sprendimą, ką galima laikyti egodokumentu, kuriame slypi žinia apie jo autorių, priima pats tyrėjas, o jis gali būti subjektyvus¹².

Už svarbias žinias, leidžiančias nors truputį pamatyti Jono Smilgevičiaus ir jo šeimos kasdienį gyvenimą bei žmogiškąsias savybes, bei paramą nuoširdi padėka signataro vaikaičiams Vitaliui Petrušiui, Angelei ir Laimai Miknius ir Sigutei Stefanijai Senulis. Už knygos idėją ir atsiradimą ačiū buvusiai Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorei Birutei Kulnytei ir Signatarų namų vedėjai Meilutei Peikštenienei. Už patarimus, vertingas nuorodas ir medžiagą iš Jungtinių Amerikos Valstijų dėkui istorikei Vilmai Bukaitei; už vertingas pastabas ir nuorodas – istorikams Dangirui Mačiuliui ir Romualdai Juzefovičiui; už vertingą archyvinę medžiagą, iš kurios kai kurie dokumentai panaudoti knygos iliustracijoms, – Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui, Lietuvos centriniam valstybės ir Kauno regioniniam valstybės archyvams bei Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekai. Lietuvos mokslo tarybai ačiū už finansinę paramą leidžiant šią signataro Jono Smilgevičiaus 150-mečiui skirtą knygą.

---

jis pažymėjo pažinojęs Joną Vileišį ir Donatą Malinauską, o Jonas Basanavičius jį vertinęs ir priskyres „prie tautos didvyrių“. J. Smilgevičiaus *Curriculum Vitae*, 1931 m. birželio 7 d., *VUB RSf. 1-F395, l. 143*.

¹² W. Chorążyczewski, A. Rosa. Metodologiniai lietuviškųjų egodokumentų paieškos aspektai lenkišku požiūriu, *Egodokumentai ir privati Lietuvos erdvė XVI–XX amžiuje* (straipsnių rinkinys). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 40.

Smilgevičiai ir Užventis

Signataro tėvas Mykolas Smilgevičius. LNM

Būsimojo signataro tėvas Mykolas Smilgevičius gimė 1840 metų rugsėjo 22 dieną Telšių rajono Brazdeikių kaime, buvo pakrikštytas Lieplaukės bažnyčioje. 1861 metų vasario 21 dieną, būdamas dvidešimties metų, vedė Uršulę Ivanauskaitę ir atėjo ūkininkauti į žmonos ūkį Plungės rajono Šonių kaime prie Alsėdžių. Buvo geras ūkininkas, aludaris¹³ ir savo tėvynės patriotas. Spaudos draudimo laikais palaikė ir platino uždraustą lietuvišką spaudą – jo ūkyje buvo iš Rytprūsių atnešamos lietuviškos spaudos paskirstymo punktas, iš kurio knygnešiai ją platino įvairiomis kryptimis po Žemaitiją.

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Jonas Smilgevičius gimė 1870 metų vasario 12 (pagal Julijaus

kalendorių – sausio 30) dieną minėtame Šonių kaime.

Mykolo (1840–1922) ir Uršulės (1841–1901) Smilgevičių šeimoje gimė iš viso dvylika vaikų: Barbora (1862–1874), dar viena Barbora (1876–1964), Marijona (1864–1866), Ona (1865–1866), nei metų neišgyvenusi dar viena Ona (1867), Juozapas (1873–1956), Domicelė (1878–1965), Kotryna (1881–1966), Pranciškus (1882–1922), Petronėlė (1883–1980) ir Kleopas (1885–1966).

Genealoginių tyrimų atlikusi istorikė Sigita Gasparavičienė nustatė ne tik giminių gyvenimo datas, bet ir tai, kad Jono Smilgevičiaus proseneliai buvo Jurgis

¹³ 1895 metų birželio 5 dienos įrašas apie aludario sūnų (*Sohn des Brauer*) studentą Joną Smilgevičių (*Johann Smilgewitsch*) Berlyno universiteto matrikulų knygoje, *HUUA b. 3059, Rektorato kontrolės knyga nr. 85*.

Smilingis arba Smilgevičius (1773–1833) ir Kristina Pupšytė (1776–1811), o seneliai – Jurgis Smilingis arba Smilgevičius (1804–prieš 1876) ir Felicijona Buivydaitytė (1808–1876) susituokė 1831 metų vasario 17 dieną¹⁴. Plačiajam skaitytojų ratui Jono Smilgevičiaus, kaip ir kitų devyniolikos signatarų, genealoginis tyrimas bus prieinamas genealogijų knygoje, kurią Lietuvos genealogijos ir heraldikos draugija ketina išleisti 2019 metų pabaigoje.

Svarbiausias faktas, Gasparavičienės nustatytas iš pagrindinio genealogų šaltinio – bažnytinių gimimų, santuokų ir mirčių metrikų knygų, yra tai, kad Smilgevičius kilęs ne iš bajorų, o iš patriotiškos valstiečių Smilingių, XIX amžiaus 8-ajame dešimtmetyje tapusių Smilgevičiais, giminės¹⁵.

Brolis Pranciškus, 1917 metų rugsėjo 18–22 dienomis vykusios Lietuvių konferencijos Vilniuje dalyvis, studijavo Jungtinių Amerikos Valstijų Indianos valstijos Valparaiso* miesto metodistų ir evangelikų įkurtame universitete. Jaunėlis brolis anksti mirė. Iki mirties gyveno Laumakių dvare netoli Kuršėnų.

Atminimo paminklas Jono Smilgevičiaus gimtajame Šonių kaime. Fot. Meilutė Peikštenienė

¹⁴ Sigitos Gasparavičienės sudaryta Jono Smilgevičiaus giminės genealogijos schema 1773–2010. Prieiga internete: <<http://www.signatarai.eu/schemas/smilgevičius.pdf>> žiūrėta: 2018-11-29.

¹⁵ I. Žvinakytė. Specialistai taiso klaidas Vasario 16-osios signatarų kilmės istorijose, *Alfa.lt*, 2018-07-13. Prieiga internete: <<https://www.alfa.lt/straipsnis/50306359/specialistai-taiso-klaidas-vasario-16-osios-signataru-kilmes-istorijose>> žiūrėta: 2019-08-17.

* Valparaisas turėjo gerą susisiekimą geležinkeliu su vadinama lietuvių sostine JAV – Čikaga.

Jo sūnus inžinierius Jurgis (1919–2006) ir dukra dailininkė Irena (g. 1920) gimė Laumakių dvare (Šiaulių rajone), o jų palikuonys gyvena Australijoje¹⁶.

Kol Jonas Smilgevičius vadovavo Emanuelio Nobelio įmonės filialui Varšuvoje, brolis Juozapas kartu su būsimoju signataru Stanislovu Narutavičiumi ir kitais alsėdiškiais 1905 metų gruodį dalyvavo Didžiajame Vilniaus seime. Juozapas mirė 1956 metais tremtyje Sibire¹⁷.

1905 metų sausio 11 dieną Palangos bažnyčioje Jonas Smilgevičius susituokė su bajoraite Stefanija Bucevičiūte (1877–1941), kilusia iš *Hendrikavo* (Enrikavo) dvaro prie Laukuvos¹⁸.

Stefanija ir Jonas Smilgevičiai susilaukė šešių vaikų – penkių mergaičių ir vieno berniuko. Pirmagimė Janina (vėliau – Petrušienė, 1905–2010) gimė Palangoje, augo Užvenčio dvare¹⁹. Dvi dukros ir sūnus gimė Varšuvoje – Antanina (Urbienė, 1909–1964), Kazimieras (1910–1993) ir Ona (Žolynienė, 1913–2007); Užventyje gimė Birutė Kristina (Senulienė, 1916–2004) ir Elena Gražina (Miknienė, 1918–2010). Po 1944 metų visi vaikai paliko Lietuvą. Sūnus gyveno Kanadoje, keturios dukros Amerikoje; vienintelė Antanina buvo likusi gyventi Europoje – Vokietijoje²⁰.

Galima manyti, kad į Lietuvą Smilgevičius grįžo 1910 metais, nors 880 hektarų ploto Užvenčio dvaras Kelmės rajone iš rašytojos Šatrijos Raganos tėvo Anupro Pečkausko nupirktas anksčiau, 1909 metais. Kol Smilgevičius dar buvo Varšuvoje, tą padaryti galėjo žmona Stefanija.

Iš Antano Smetonos laiško, rašyto 1910 metais, aiškėja, kad Smilgevičius buvo nusižiūrėjęs ir Telšių rajone buvusį Upynos dvarą, kurį rengėsi parduoti airių kilmės grafas kunigas Edvardas O'Rourke²¹. Žemės ūkio banko valdyboje tuo metu dirbęs Smetona pažadėjo išrūpinti paskolą, tačiau iškilus problemoms dėl dvaro įkainojimo, Smilgevičius jo nebenusipirko.

1910 metais atvykęs į Vilnių Smilgevičius įsteigė bendrovę, kuri nupirko subankrutavusį Petro Vileišio metalo gaminių fabriką, buvo jo direktorius, o Užventyje įsteigė kooperatinę pieninę. Glaudžiai bendravo su Šatrijos Ragana, Povilu Višinskiu ir Žemaite, kurie lankydavosi sename Užvenčio dvare.

¹⁶ U. Antanavičius. Signataro J. Smilgevičiaus anūkas: senelis net baisiausiai karo metais tikėjo, kad Lietuva išgyvens. Prieiga internete: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/signataro-j-smilgevičiaus-anukas-senelis-net-baisiausiai-karo-metais-tikejo-kad-lietuva-isgyvens-56-926988>> žiūrėta: 2018-05-03.

¹⁷ Juozapas Smilgevičius. Prieiga internete: <<https://www.geni.com/people/Juozapas-Smilgevičius/600000002-4224951991>> žiūrėta: 2019-08-17.

¹⁸ S. Šantaras. Nepriklausomybės akto signatarą Joną Smilgevičių prisimenant, *Draugas* 1967-11-27, p. 2.

¹⁹ A. A. Janina „Ninė“ Smilgevičiūtė-Petrušienė, *Draugas* 2010-06-17, p. 11.

²⁰ M. Klusas. Signataro genas Niujorke, *Lietuvos žinios* nr. 203 (14921), 2018-10-20, p. 1.

²¹ Iš Vilniaus 1910-10-10 rašytas Antano Smetonos laiškas Smilgevičiui saugomas Amerikos lietuvių kultūros archyve Putname (JAV).

Užventis nuo seno buvo Knytuvos žemės dalis, jo valsčius minimas istoriniuose šaltiniuose XIV amžiaus pabaigoje²². Užvenčio valsčius priklausė valdovui. XV amžiuje Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras Užvenčio dvarą atidavė Žemaičių seniūnui Stanislovui Jonavičiui Kęsgailai; nuo 1527 metų jis priklausė Žygimantui Senajam ir tapo karališkuoju. Vėliau jį valdė didikas Stanislovas Gorskis ir Užventyje pirmąją bažnyčią pastaciusi Vainų giminė. Švedų okupacijos metu miestelis nukentėjo. XVII amžiaus viduryje ne vieną sykį jį siaubė gaisrai; 1700 metų pabaigoje jį plėšė ir sudegino bažnyčią Karolio XII kariuomenė. 1820 metais dvaras atiteko Gardino kunigaikščiui Pranciškui Druckiui-Liubeckiui, kuris 1825 metais atstatė medinę bažnyčią Užventyje.

Stefanija Smilgevičienė su dukrele Janina. 1907 m.
Vitalio Petrušio asmeninis archyvas

XIX amžiaus pabaigoje Užventyje lankėsi antropologas, sociologas, etnologas ir archeologas Liudvikas Kšywickis (*Ludwik Krzywicki*). Jis apžiūrėjo minėtajam kunigaikščiui Druckiui-Liubeckiui dar priklausiusį dvarą. Prisiminimuose rašė, jog išpūdį jam palikusi medinė dvaro sodyba, kuri buvusi tokia ilga, kad net fotografijos klišė negalėjusi visos apimti²³. Kambariukai išdažyti baltai. Didelis kiemas, kuriame tilptų visas Kšywickio dvaras, liudijo apie didžiuosius Užvenčio valdytojo giminės susivažiavimus.

1887–1898 metais dvarą nuomojo Anupras ir Stanislava Pečkauskai – rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos tėvai. Gyvenamoji aplinka inspiravo rašytojos apysakas „Sename dvare“, „Viktutė“, „Vincas Stonis“, „Anuomet“ ir kitus kūrinius²⁴.

Maždaug nuo 1914 metų Užventyje vykdavo vakarai su menine programa. Juos organizuodavo ir vesdavo Užvenčio vikaras kunigas Vilhelmas Prancūzevičius, kuris pelną už „literatūrinio-dramatinio vakarėlio“ bilietus 1915 metų sausio mėnesį

²² V. Rimkus. Užventis, *Kelmės kraštas* (straipsnių rinkinys). Vilnius: Aktula, 1997, p. 307–308.

²³ L. Krzywicki. *Wspomnienia* t. I. Warszawa: Czytelnik, 1957, s. 382.

²⁴ V. Rimkus. Užventis, *Kelmės kraštas* (straipsnių rinkinys). Vilnius: Aktula, 1997, p. 312.

Rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana su pussesere Beata Pečkauskaite-Trilinska. LMAVB

paskyrė nukentėjusiems nuo karo šelp-
ti²⁵. 1918 metų vasarą Užventyje veikė
artistų mėgėjų kuopelė ir choras.

Iki 1915 metų gyvendamas Užven-
tyje Smilgevičius neretai vykdavo į Vil-
nių, kur vadovavo „Vilijos“ fabrikui,
dalyvavo steigiant Vilniaus lietuvių
kredito draugiją, priklausė Lietuvių
mokslo draugijai.

Užvenčio dvare, kaip minėta, apsi-
lankydavo rašytoja Marija Pečkauskaitė,
kuri užaugo būtent čia ir vaikystės
vietas aprašė apysakoje „Sename dva-
re“. Užventis su Ventos aukštupiu –
ir Povilo Višinskio gimtasis kraštas;
Ušnėnų gimnazistas ateidavo paben-
drauti su jauna rašytoja. Labai jau-
trūs Janinos Smilgevičiūtės-Petrušienės
prisiminimai apie Šatrijos Raganos
apsilankymus – rašytoja aplankydavo
šimtametes liepas su šeimos herbu ir lie-
pos kamiene jos pačios išpjauta širdimi

su žodžiu „Atmink“, ilgai rymodavo ant nusvirusio į Ventos vandenį gluosnio. Smilgevičiai vertino rašytoją ir didžiai gerbė, mylėjo ją. Po jos mirties 1930 metų rugpjūčio 1 dieną pirmame tautininkų sąjungos oficiozo dienraščio *Lietuvos Aidas* puslapyje buvo išspausdinta užuojauta: „Ilgiausio atminimo mūsų mylimai tautos auklėtojai ‘Sename dvare’ autorei, a.a. Marijai Pečkauskaitei dėkinga Smilgevičių šeima. Užvenčio dvaras.“

1933 metais Užvenčio dvare lankydamosis rašytojas Augustinas Gričius iš savininko Jono Smilgevičiaus lūpų užrašė pasakojimą, kurio pagrindu gimusi apybraiža „Didžios praeitės žemėje“ buvo paskelbta žurnale *Trimitas*. Jo žodžiais, paprastos statybos ilgi ir platūs mediniai dvaro rūmai turėjo apie 300 metų. Senos, dar medinėmis vinimis kaltos išdilusios grindys rodė, kad jomis vaikščiojo keletas kartų. Per vieną iš sukilimų dvare įsikūrė sukilėlių štabas, kambariuose buvo siuvami drabužiai sukilėliams, kieme jie rengdavo karines pratybas. Mūriniame pastate, kur vėliau buvo tvartai, kadaise buvo bravoras. Dvaro darbininkų butai buvo gražiai suremontuoti ir apšviesti elektros šviesa, kiekvienai šeimai skirti

²⁵ V. Rimkus. Lietuviškieji vakarai Kelmės krašte, *Mūsų kraštas* nr. 9, 1997, p. 13.

Kazimieras Smilgevičius su žmona Danute. Užvenčio dvaras, apie 1937 m.
Ant triiračio – Vitalis Petrušis. Algio Žolyno asmeninis archyvas

2–3 kambariai ir mokamas didesnis negu kitur atlyginimas²⁶. Vyras gaudavo po 2,5–3 litus per dieną, moterys – po pusantro, vaikai – po litą; dėl to dvaro darbininkai Smilgevičiais nesiskundė.

Kadangi dvaro šeimininkas buvo veiklus verslininkas ir aktyvus politikas, užventiškiai turėjo galimybę sekti politinio Lietuvos gyvenimo atkūrimą „iš pirmų lūpų“. 1917 metų rugsėjo 30 dieną sugrįžęs į Užventį Smilgevičius sušaukė gyventojų susirinkimą ir papasakojo apie tautos pasiryžimą atgaivinti savarankišką Lietuvos valstybę.

Jis buvo šeimyniškas, su savo vaikais bendraudavo daug artimiau nei jų motina. 2018 metų liepos 11 dieną Lietuvos nacionalinio muziejaus Signatarų namuose svečiuodamasi Kristinos Smilgevičiūtės-Senulienės duktė Sigutė Stefanija pasakojo, kad senelė Stefanija mėgusi aristokratišką gyvenimą ir saldumynus (nors sirgusi cukralige); ji daug keliaudavusi, o vaikus palikdavusi auklėms. Vaikai ją matydavę retai*. Stefanija buvo kilusi iš Palangos, todėl Palangoje Smilgevičiai turėjo nemažai žemės ir planavo, kad kiekvienas vaikas galėtų pasistatyti namą. Vaikai iš tėvo paveldėjo darbštumą, meilę savo tėvynei,

²⁶ B. Kviklys. *Mūsų Lietuva. Krašto vietovių istoriniai, geografiniai, etnografiniai bruožai* t. IV. Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1968, p. 961.

* Ji mirė išvykusi į Vokietiją gydytis. Šeimai iki šiol yra mįslė, kur senelė Stefanija palaidota; greičiausiai – Vokietijoje.

pagarbą savo artimui bei pastangas pagelbėti į nelaimę patekusiam žmogui. Smilgevičiaus tėvų ūkį paveldėjo vyriausias jo brolis Juozapas.

Anūkas Vitalis Petrušis prisimena, kad dvaro namas buvo daugiau kaip trijų šimtų metų senumo, tačiau šviesus, sausas, stogas niekada nebuvo prakiuręs²⁷. Namų konstrukcijas laikė senovinės, ne fabrikinės viny. Šeima gyveno antrame aukšte. Ten buvo du kambariai su nelygiomis grindimis, ant kurių vaikui būdavo patogų žaisti su šratais.

Šeimos maistas buvo gana įvairus – ant stalo neretai būdavo *cepelinų* (didžiukulių), *kugelio* (bulvių plokštainio), rūkytų dešrų, balandėlių, sūrio. Senelis turėjo kišeninį laikrodį su grandinėle ir nešiojosi jį liemenės kišenėje²⁸. Jis mėgdavo pasivaikščioti, ypač po pietų ar vakarienės; kartu vesdavosi ir anūką, kantriai atsakinėdavo į nesibaigiančius jo klausimus. Vitalio atmintyje išlikęs prisiminimas, kaip vieną žiemos vakarą vakare jiedu vaikščiojo Užvenčio dvaro sode. Buvo šalta, bet malonu, švietė pilnatis, danguje spindėjo žvaigždynai, nebuvo nė debesėlio. Sniegas spindėjo ir buvo beveik visai šviesu. Senelis tada Vitalio paprašė: „Prižadėk, kad tu nerūkysi, kai užaugsi.“ O šis pagalvojo: nors senelis nerūko, bet tėvas rūko, ir beveik visi vyrai rūko; todėl atsakė: „Negaliu prižadėti, gal aš labai norėsiu...“ Senelis vis skatino prižadėti nerūkyti. 1993 metais lankydamasis dvare Vitalis sutiko seną moterį, prieš karą dirbusią dvare ir pažinojusią senelį; ji priminė: „Smilgevičius nekentė girtuoklių.“ Iš tikrųjų, senelis principingai reikalavo iš savo vaikų ir anūkų vengti žalingų įpročių, nors šiaip buvo ramaus būdo, draugiškas.

Užvenčio dvare per pietus ir vakarienę beveik visuomet būdavo svečių. Svečių netrūkdavo ir Smilgevičių namuose Kaune. Šeimininkas su visais būdavo mandagus, svetingas. Dvare kai kurie svečiuodavosi po keletą dienų, kartais ir ilgiau. O Kalėdų šventėms suvažiuodavo visi vaikai su savo šeimomis. Tada būdavo linksma, jauku, malonu. Būdavo daug jaunimo, šeimos narių ir jų draugų, būdavo vaišių, šokių, muzikos. Šeima visuomet šventė Vasario 16-ąją, – per tą šventę senelį sveikindavo daug žmonių.

Istoriko Algirdo Grigaravičiaus surastas Jono Smilgevičiaus 1928 metų kovo 14 dieną rašytas prašymas premjerui Augustinui Voldemarui atskleidžia praradimų mąstą per vokiečių okupaciją Pirmojo pasaulinio karo laikotarpiu. Prašyme signataras rašė Užvenčio dvarą 1909 metais pirkęs iš kunigaikščio Vlodo Druckio-Liubeckio. Norint pakelti žemės ūkį, gyvulininkystę, žuvininkystę ir geriau išnaudoti kitas žemės ūkio pramonės šakas, jam reikėjo investuoti daug

²⁷ Vilmos Bukaitės pokalbis su Vitaliumi Petrušiu 2019-06-03 Santa Monikoje (JAV), LNMA.

²⁸ U. Antanavičius. Signataro J. Smilgevičiaus anūkas: senelis net baisiausiais karo metais tikėjo, kad Lietuva išgyvens. Prieiga internete: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/signataro-j-smilgeviciiaus-anukas-senelis-net-baisiau-siais-karo-metais-tikejo-kad-lietuva-isgyvens-56-926988>> žiūrėta: 2018-05-03.

kapitalo ir praktiškų agronominių žinių. Užvenčio dvare jis nusausino laukus, kai kurias žemės vietas pavertė tvenkiniais ir užveisė karpių, kurie davė daugiau naudos, nei javais užsėti laukai. 1915 metų balandžio 28 dieną vokiečiams okupavus kraštą, Užvenčio dvare buvo 197 melžiamos karvės, apie 80 telyčiai ir jautukų, dauguma bandos buvo grynos šveicarų-švicų veislės, iš jų 30 buvo atgabenta tiesiai iš Šveicarijos; taip pat – 72 arkliai, daugiausia pusiau ardėnų veislės; gana didelis būrys jorkšyrų kiaulių. Buvo daug padargų, pakinktų, grūdų ir kitų reikmenų. Žinoma, visa tai okupacijos metu buvo rekvizuota; palikta 21 švicų veislės karvė. Karui pasibaigus, Smilgevičius už tai negavo nei vieno cento atlyginimo. Visą ūkį reikėjo kurti vėl iš pradžių. Bet tą darbą bedirbant buvo patvirtintas Žemės reformos įstatymas, kuris vėl – kaip ir karo metu – pradėjo griauti išvystytus ūkius²⁹.

Taigi, Vasario 16-osios akto signatarą užklupo žemės reforma. 1930 metais matininkas Juozas Umbrasas pradėjo Užvenčio dvaro žemės parceliavimo darbą, kurį trumpai nupasakojo prisiminimuose. Parceliavimas buvo numatytas 1929 metams, tačiau darbų atlikti nespėta³⁰. Smilgevičius dar vienerius metus galėjo naudoti visą dvaro žemę, kurios buvo 820 hektarų. Šiaulių apskrityje dar buvo parceliuojamas Kurtuvėnų dvaras. Atvykusį į Užvenčio dvarą matininką savininkas priėmė abejingai, tik vienąsyk tarstelėjo, kad gerai būtų tais metais matavimo darbų nepabaigti. Tačiau matininkas nepaklausė, – rudenį matavimai buvo užbaigti.

Dvare buvo likę malūnas, plytinė, keli tvenkiniai su auginamais karpiais Kuršų palivarke, pelninga spirito varykla.

Spirito gamybai Smilgevičius panaudodavo visas ūkyje sodinamas bulves. Anot vaikaičio Vitalio, spirito varykla gamino geros rūšies alkoholį ne saviškių ar vietinių vartojimui, bet prekybai³¹. Spiritą didelėse plieno statinėse arkliais veždavo į Tryškių geležinkelio stotį ir traukiniu gabendavo į Kauną. Ten jį perdirbdavo į likerį vietiniam vartojimui ir eksportui. Spirito varykloje daugiausia dirbdavo dvaro ūkvedys Zenonas Vitkevičius. Dideliuose metro pločio kubiluose Smilgevičiai maudydavosi, nes dvare nebuvo vandentiekio, o varykloje būdavo karšto vandens³².

²⁹ A. Grigaravičius. Signataras J. Smilgevičius – pažangiausias tarpukario ūkininkas, *Verslo žinios*, 2018-11-01. Prieiga internete: <<https://www.vz.lt/laisvalaikis/akiraciai/2018/11/01/signataras-j-smilgevičius-pazangiausias-tarpukario-ukininkas>> žiūrėta: 2018-11-02.

³⁰ *Žemėtvarkos darbai Lietuvoje XX a. Amžininkų prisiminimai* (sudarytojai Pranas Aleknavičius, Vanda Vasiliauskaitė). Vilnius, 2009, p. 23.

³¹ M. Klusas. Santa Monikoje gyvenantis signataro anūkas: vis dėlto istorija parodė, kad senelis buvo teisus, *LRT.lt*, 2019-07-05. Prieiga internete: <<https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1075453/santa-monikoje-gyvenantis-signataro-anukas-vis-delto-istorija-parode-kad-senelis-buvo-teisus>> žiūrėta: 2019 07 06.

³² Vilmos Bukaitės pokalbis su Vitaliumi Petrušiu 2019-06-03 Santa Monikoje (JAV), *LNMA*.

Prie Holzhausų* namo. Šančiai, 1939 m. gegužės 18 d.
Jonas Smilgevičius – pirmas iš dešinės. Iš kairės – Kazys Urbas, Antanina Urbienė, Edita Holzhaus,
nežinoma senyva moteris, Ana Holzhaus (iškėlusį ranką), Arnoldas Holzhausas.
Vitalio Petrušio asmeninis archyvas

Vykdamas Žemės reformos valdybos nutarimą, savininkui palikta neliečiama 150 hektarų žemės norma, valstybės žinioje palikta 350 hektarų kultūriniam ūkiui steigti, malūnui – 7 hektarai, spirito varyklai – 7 hektarai, plytinei – 3 hektarai ir daugiau kaip 15 hektarų tvenkiniams. Dangietų kaimo mažažemiams skirta 50 hektarų; likęs žemės plotas išdalytas kumečiams. Matuojant malūno ir spirito varyklos sklypą, kai kuriuos matavimo ženklus reikėjo pastatyti netoli dvaro gyvenamojo namo. Stefanija Smilgevičienė vieną jų gerai matė pro savo kambario langą. Negalėdama pakęsti parceliavimo proceso ji išvyko pas vaikus į Kauną**; sugrįžo į dvarą tik vėlyvą rudenį³³.

1928 metų kovo 14 dienos prašyme premjerui Augustinui Voldemarui signataras Smilgevičius priminė savo nuopelnus Lietuvai ir prašė dvarą palikti šeimai:

„Vokiečių okupacijos metu iš Lietuvos niekur prasišalinęs nebuvau ir laike vokiečių žiaurumų ne vieną žmogų esu apgynęs ir nemažai padėjęs mūsų šalies apgynimui. Kuomet reikėjo

* Holzhausai buvo iš Latvijos atsikėlę vokiečiai. Smilgevičius pasamdė Aną, kad išmokytų vaikus kalbėti vokiškai; ji nemokėjo nei žodžio lietuviškai. Vaikai draugavo su Ana visą gyvenimą, ypač artimos buvo Janina ir Antanina.

** Kaune Smilgevičių namas buvo Laisvės alėjoje nr. 62.

³³ *Žemėtvarkos darbai Lietuvoje XX a. Amžininkų prisiminimai* (sudarytojai Pranas Aleknavičius, Vanda Vasiliauskaitė). Vilnius, 2009, p. 24.

surinkti lietuvius į Vilniaus Konferenciją, apvažinėjau visą Žemaitiją, kviesdamas važiuoti į Konferenciją, o tai buvo tais laikais ne taip lengva įvykdyti, dėlei visokių trukdymų iš vokiečių pusės ir visokių kelionės pavojų. Vilniaus Konferencijos suvažiavime buvau išrinktas Valstybės Tarybos nariu ir visą laiką darbavau si Taryboje iki Steigiamojo Seimo sušaukimo. Todėl imant domėn aukščiaui išdėstyta ir tai, kad mano Enrikavo dvaras, Kaltinėnų valsč[iuje], Tauragės apskr[itijje] išparceliuotas dar 1926 metais, turiu garbės prašyti Pono Ministerio Pirmininko palikti visą Užvenčio dvarą mano arba mano žmonos nuosavybėn ir, jei tai negalima, tai bent mano visos šeimos nariams po 80 ha; juk, jeigu įstatymas duodąs teisę kiekvienam savanoriui kareiviui gauti savo naudojimui 80 ha žemės, argi Valstybės Tarybos narys turi būti užmirštas, kad negali bent savo šeimos nariams palikti nuosavos žemės. Aš šiuo atveju einu dar toliau ir manyčiau, kad Jūsų Excelencija padarytumėt tuomi didelį nuopelną ir tikrai patriotišką žygį, suteikdamas visiems buvusiems Valstybės Tarybos nariams po 80 ha nuosavos žemės, o jei kuris jų jos neturi, duoti jam ir jo šeimos nariams teisės jos įsigyti. Turiu dar pabrėžti, kad ne manau naudotis svetimu turtu, bet tik noriu išlaikyti savo įgytą turtą.³⁴

Šis laiškas rodo, kad Smilgevičius galvojo apie visus kitus Lietuvos Valstybės Tarybos narius, – jis pasisakė už tai, kad visų jų valstybės kūrimo darbas būtų įvertintas.

Vykdydama Žemės reformą, vyriausybė nusprendė steigti kultūrinius žemės ūkius, kurių buvo du tipai: kultūriniai gamybiniai, turėję tapti veislinės ir sėklinės medžiagos gamintojais ir platintojais tarp apylinkės ūkininkų; ir pavyzdiniai, turintys tapti ūkininkavimo pavyzdžiu apylinkės ūkininkams³⁵. Po žemės reformos stambus dvarų ūkis turėjo užleisti vietą vidutiniam ir smulkiam ūkiui. Į kultūrinių ūkių valdytojus ūkininkai pernelyg nesiveržė, išskyrus dvarininkus, mačiusius galimybę tokiu būdu išsaugoti kiek didesnius nenusavintus žemės plotus. Nuo 1923 metų pavasario iki 1925 metų rudens 204 dvarininkai buvo padavę prašymus išnuomoti žemę kultūriniais ūkiams kurti³⁶. Tačiau ministerija jiems atsakyti neskubėjo. Stefanija Smilgevičienė 1925 metais buvo padavusi prašymą steigti kultūrinį ūkį Užvenčio dvare, o nuomos 18-ai metų sutartis sudaryta tik 1932 metų balandžio 22 dieną³⁷.

Jonas Smilgevičius buvo sumanus, visuomet turėdavo naujų idėjų. Užvenčio dvare jis įkūrė pavyzdinį pienininkystės ūkį. Malūne vietoje vandens rato pastatė turbiną, kuri gamino elektros energiją dvarui ir miesteliui, turėjo tabako plantaciją, lentpjūvę, plytinę, minėtąją spirito varyklą, taip pat augino rugius, kviečius, cukrinius runkelius, įvairias daržoves. Jo pusbrolis, taip pat Jonas Smilgevičius, buvo hidrotechnikas, rūpinęsis hidroelektrinių statyba Lietuvoje, – tikriausiai

³⁴ A. Grigaravičius. Signataras J. Smilgevičius – pažangiausias tarpukario ūkininkas...

³⁵ D. Mačiulis. Kultūriniais ūkiais virtę dvarai, *Dvaras modernėjančioje Lietuvoje. XIX a. antra pusė – XX a. pirma pusė*. Vilnius: Eugenijaus Karpavičiaus leidykla, 2005, p. 89.

³⁶ Ibid, p. 90.

³⁷ A. Grigaravičius. Signataras J. Smilgevičius – pažangiausias tarpukario ūkininkas...

Smilgevičių vaikai su draugais. Užventis, XX a. 4 deš.

Iš kairės priekyje: nežinoma moteris, Antanina, Kristina, nežinoma moteris, nežinomas jaunuolis, Ona, Janina su Vitaliumi; už jų – Pranciškaus Smilgevičiaus duktė Irena ir nežinoma moteris; už Irenos – nežinomas skautas ir Elena; kairėje: nežinomas skautas ir Kazimieras. Vitalio Petrušio asmeninis archyvas

Smilgevičių šeima Užventyje. Iš kairės sėdi: duktė Ona, marti Danutė, duktė Janina ir Jonas Smilgevičius; stovi: nežinomas vyras ir žentas Petras Petrušis su sūnumi Vitaliumi ant rankų. Algio Zolyno asmeninis archyvas

Jono Smilgevičiaus sūnus Kazimieras (stovi kairėje pirmas) su darbininkais prie dvaro kluono.
Užventis, XX a. 4 deš. LNM

jis ir sumanė elektros gamybai pritaikyti malūną. Tai padaryti jis galėjo apie 1930-uosius metus. Tuo metu Užvenčio miestelyje gyveno apie 900 gyventojų³⁸. Per miestelį ėjo Šiaulių–Bubių–Kurtuvėnų–Varnių ir Kelmės–Vaiguvos–Tryškių–Viekšnių autobusų linijos.

Turiningą istoriją turintis Užvenčio dvaras Jono Smilgevičiaus pastangomis ir pritaikytomis profesionaliomis žiniomis tapo pavyzdiniu, šiais laikais sakytume, – daugiafunkčiu ūkiu. Greta tradicinių, jis iniciavo bei kultivavo Lietuvoje naujas žemės ūkio šakas ir skatino tai daryti kitus ūkininkus. Užvenčio dvaras – miniatiūrinis Lietuvos ūkio modelis.

Sovietams nacionalizavus Užvenčio dvarą, buvo išmontuoti Ventos upės pakrantėje stovėjusio malūno mechanizmai ir įrengtos traktorių remonto dirbtuvės. Iš dvaro sodybos išliko ponų namas, svirnas, spirito varykla, malūnas, karvidė, parkas. Nuo 1973 metų Užvenčio dvaro svirne veikia Vaclovo Rimkaus įkurtas kraštotyros muziejus. Kai 2002 metais malūną įsigijo Milda ir Alvydas Knyzeliai, jis buvo gana apleistas. Verslininkai jį prikėlė naujam gyvenimui: įrengė sales pokyliams, konferencijoms, viešbutį, baseiną, pirtį, treniruoklių salę³⁹.

³⁸ *Vadovas po Lietuvą* (redagavo Pranas Barkauskas ir Aleksandras Vabalas). Kaunas: Lietuvos turizmo draugijos leidinys, 1938, p. 259.

³⁹ I. Semaškaitė. *Atgimę dvarai*. Vilnius: Algemantas, 2012, p. 120.

Liepojos ir Mintaujos gimnazijos

Jonas Smilgevičius mokėsi Liepojos ir Mintaujos gimnazijose. Mintaujos gimnaziją jis baigė 1893 metais. Deja, duomenų apie šį jo gyvenimo etapą rasti nepavyko.

Pravartu prisiminti, kad XIX amžiaus pabaigoje minėtas gimnazijas Kuršo gubernijoje lietuviai rinkdavosi todėl, kad patekti į artimesnę Šiaulių gimnaziją buvo sunkiau dėl keliamų didesnių rusų kalbos mokėjimo reikalavimų ir itin griežtos tvarkos. Be to, Liepoja ir Mintauja buvo tapusios reikšmingais lietuvių telkimosi centrais Rusijos imperijoje dėl gana laisvos atmosferos, aktyvios latvių moksleivių veiklos, kuri įkvėpdavo ir lietuvius. Kuršo gubernijos gyventojai buvo vieni raštingiausių Rusijos imperijoje.

1882 metais Liepojos gimnaziją baigė kitas būsimoji signataras Stanislovas Narutavičius. Jis mokėsi vokiečių kalba.

1889–1896 metais Mintaujos gimnazijoje graikų ir lotynų kalbų mokė Jonas Jablonskis, mokytojais dirbo Antanas Kriščiukaitis-Aišbė, Vladas Mačys, aušrininkas Mečislovas Davainis-Silvestraitis. Nuo 1896 metų rusinimo tikslais buvo įvesta nauja tvarka, nurodanti atskirai melstis stačiatikiams, katalikams ir evangelikams. Evangelikai turėjo melstis vokiškai, katalikai ir stačiatikiai – rusiškai. Gimnazistų daugumą sudarę lietuviai pasijuto įžeisti, todėl vyresniųjų klasių gimnazistai ir „Kūdikio“ draugijos nariai prisidėjo organizuojant pasipriešinimą privalomam stačiatikių maldų skaitymui rusų kalba. Moksleiviai rašė laiškus popiežiui, Rusijos carienei ir Švietimo ministrui. Už tai kartu su kitais moksleiviais iš gimnazijos buvo pašalinti būsimoji signatarai Antanas Smetona ir Vladas Mironas⁴⁰.

1902 metais Liepojos gimnaziją baigusio teisininko, kraštotyrininko, kultūros ir spaudos Pelikso Bugailiško manymu, tėvams rūpėdavo savo vaikus „prastumti“ iki 4 klasės, nes tuomet jiems atsiverdavo kelias į išsvajotą dvasinę seminariją ir pelningą kunigo karjerą⁴¹. XX amžiaus pradžioje Liepojos gimnazija buvo

⁴⁰ *Nepriklausomų valstybių – Lietuvos ir Latvijos kūrėjai Mintaujos gimnazijoje* (parodos knyga). Šiaulių „Aušros“ muziejus, 2016, p. 50.

⁴¹ P. Bugailiškis. Aukštesnio mokslo siekiant. Atsiminimai iš Liepojos gimnazijos, *LMAVB RS.f. 87, b. 119, l. 1-3*.

reorganizacijos pereinant nuo vokiečių kalbos į rusų mokomąją kalbą studijoje, todėl mokslo reikalavimai buvo lengvesni. Bugailiškis pažymėjo, kad žemaičius su Liepoja siejo dar ir ekonominiai saitai bei artima kaimynystė.

1903 metais Liepojos gimnaziją baigęs kunigas, žurnalistas, rašytojas ir redaktorius Mykolas Vaitkus prisiminė, kad gimnazijoje mokslas buvo pradamas senuoju stiliumi rugpjūčio 16 dieną⁴². Liepojoje, kaip ir visame Kurše, carinės vyriausybės rusifikacijos politika buvo vykdoma švelniau, kai kurios pamokos vykdavo vokiečių ir lenkų kalbomis.

---

⁴² M. Vaitkus. *Baltijos gražuolė: Liepoja* (atsiminimų knyga II). London: Nida Press, 1963, p. 5.